

DR. DEMÉNY PÁL

Kőrösy József, a demográfus

A szervezőbizottság valószínűleg azért hívott meg, hogy Kőrösy József demográfusról beszéljek, mert két évvel ezelőtt szerkesztője voltam egy demográfiai enciklopédiának¹, amelynek ezer oldalát több mint 270 szerző írta, s amely 360 címszót tartalmaz, és 60 személyiséget mutat be a demográfia és a statisztika hőskorából, főleg a XIX. századból. Azokat, akik híresek lettek. A 60 fényes név között sajnos csak egy magyaré szerepelt, és ez a magyar – javaslatomra – Kőrösy József volt. A cikket Tóth Pál Péter írta, ezért ő valószínűleg jobban tudna most beszélni Kőrösy Józsefről, mint én.

Miért nem volt más magyar statisztikus ebben a névsorban? Fényes Elek, Keleti Károly logikus választások lettek volna, de nem így történt, mert Kőrösy József neve sokkal ismertebb külföldön, mint a többi magyar statisztikusé. Az élvonalbeli magyar statisztikusok főleg hazai problémákkal foglalkoztak, és megmaradtak a hazai közönség, a hazai olvasók, a hazai elit tájékoztatása mellett. Kőrösy viszont nemzetközileg nagyon ismert volt. Ennek egyik oka, hogy dolgozatait, amelyek a magyar demográfiai helyzetről szóltak – különösképpen a pesti és aztán a budapesti népesedési helyzetről – hamar megjelentette német, angol vagy francia nyelven. Sokkal kevesebb ilyen publikációja volt a többi jelentős magyar XIX. századbeli statisztikusnak. Hírnevének második oka, hogy Kőrösy igen aktív volt a nemzetközi statisztikai konferenciák szervezésében. Nagy tisztelője volt Adolph Quételet²-nek, aki megszervezte az első ilyen összejövetelt Brüsszelben, 1853-ban, amit még nyolc nemzetközi találkozó követett Európa különböző fővárosaiban, s ezeken a fiatal Kőrösy 1872-től kezdve részt vett. Később Keleti Károssal együtt aktívan bekapcsolódott a budapesti statisztikai kongresszus szervezésébe. Ezek a kongresszusok készítették elő a Nemzetközi Statisztikai Intézet (International Statistical Institute) 1885-ös megalakulását, amelynek Kőrösy szintén igen aktív tagja lett. Határon túli ismertségének harmadik oka az volt, hogy Kőrösy másokkal együttműködve, és részben párhuzamosan felfedezve különböző módszertani dolgokat, nagy szerepet játszott a statisztikai táblázatok nemzetközileg összehasonlíthatóvá tételében, különösképpen a halandósági és később a születési statisztikák standardizálásában. Ez fontos tevékenység volt, ami igen érdekelte a nemzetközi statisztikai közvéleményt. A negyedik ok Kőrösynek az a munkája volt, amivel igyekezett elősegíteni, hogy a nemzetközi népszámlálási erőfeszítések, amik Európában általánosak voltak, általánossá legyenek a világ többi részében is. Ez a terv inkább vízió volt, messze a megvalósíthatóságtól, mert a statisztika európai jelenségeként indult, s csak később terjedt ki az egész világra.

¹ Paul Demeny and Geoffrey McNicoll (eds.): Encyclopedia of Population. MacMillan Reference USA, New York, 2003.

² Ejtisd: ketlé. (1796–1874) belga csillagász, matematikus, statisztikus, szociológus.

Körösy statisztikai munkássága igen korán kezdődött. 23 éves korában bízták meg a Pesti Statisztikai Hivatal megszervezésével, később az egyesített Budapesti Statisztikai Hivatal igazgatója lett. Ezen intézmények produkciói a statisztika, demográfia, népese-
désstatisztika tipikus termékei voltak, melyekben összegyűjtötték, elemezték és publikál-
ták az adatokat. Történészek számára ez nagyon érdekes, valódi kincsesbánya, a mai
olvasók többsége szempontjából ezek a publikációk kissé porosnak tűnnek. Amiket el
tudtam olvasni, azok egyszerű kétoldalas statisztikai táblázatok voltak a következő kér-
désekről: mi okozza a halálozási különbségeket; mik a fő halálozási okok; mik a halan-
dóság összehasonlításának problémái; hogyan lehet tudományosan összehasonlítani két
különböző korösszetételű népességet, amelyek halálozási mutatói eltérőek, és így to-
vább. Érdekes módon Körösy munkássága az első két évtizedben majdnem kizárólag a
halandósággal foglalkozik. A KSH Könyvtár és Levéltár kiadta Körösy József műveinek
válogatott bibliográfiáját³. A kiváló összeállítást dr. Nemes Erzsébet és Szalay Márta
szerkesztette. Ez a kiadvány Körösy más érdeklődési körű – gazdaságstatisztikai, jogi és
igazgatási, egészségügyi, népjóléti, oktatási és művelődésügyi, valamint településstatisz-
tikai – publikációival is foglalkozik. (Az egyéb írások közt fedeztem fel, hogy írt egy
ötfelvonásos színdarabot Giordano Bruno tragédiájáról. Igen érdekes volna elolvasni.) A
fő munkássága azonban a demográfia és a népesedésszatisztika területére tehető.

Miért tevődött át a hangsúly az első két évtized halandósági statisztikájáról a születési
statisztikára? Nagyon egyszerű a válasz. A XIX. század első két harmadában a statisztika-
kussok fő érdeklődése demográfiai szempontból a halandóságra összpontosult, mert az
nagyon magas volt. A kevésbé fejlett államokban ma a legrosszabb halandóság is sokkal
jobb – az AIDS-től eltekintve –, mint Európában volt a XIX. század egészében. A XIX.
század végén a csecsemőhalandóság 200 volt ezer élve születettre számítva. Nem volt
ritkaság se Magyarországon, se például Ausztriában vagy Németországban, hogy a
gyermek nem élte meg első életévét. Természetesen ezeknek a magas mutatóknak az
elemzése, az okok vizsgálata, úgy, mint a szociális rétegződés nagy különbségei, a
lakásviszonyokkal való összefüggés, a víztisztaság kérdése és az egészségügyi ellátás
elégtelen volta volt Körösy munkáinak fő témája. Később, az 1880-as évek a születési
arányszámok fokozatos csökkenését hozták nemcsak Nyugat-Európában, hanem Ma-
gyarországon is. Ez rögtön meglátszik Körösy megváltozott összetételű demográfiai
leírásaiban és munkáiban, melyek a születési tendenciák, a termékenységi mutatók lefelé
irányuló trendjéről szóltak. Az 1900-as évek legelején ezzel fejezte be munkásságát,
akkor már a fő tanítványával és későbbi utódjával, Thirring Gusztávval együttműködve.

Mint már említettem, Körösy javaslatot tett egy világnépszámlálás megszervezésére.
Ez korát messze meghaladó dolog volt, még hogyha a két világháború közötti statisztikai
munkákat nézzük, akkor is. A statisztika fő termőterülete Európa és Észak-Amerika volt.
A Népszövetség erőfeszítéseket tett a világ népességére vonatkozó adatok összegyűjtésé-
re, ugyanígy a Francia Statisztikai Intézet próbált egy rövid kézikönyvet összeállítani, de
az adatok igen silányak és hiányosak voltak. A XX. század közepén, több évtizeddel

³ Dr. Nemes Erzsébet (szerk.) – Szalay Márta (összeáll.): Körösy József (1844–1906) műveinek válogatott bibliográfiája. Nagy magyar statisztikusok sorozat 20. kötet. KSH Könyvtár és Levéltár, Budapest, 2006.

Körösy halála után, amikor kezdett világossá válni, hogy a halandóság nagyon gyors csökkenése nagy népességnövekedéshez fog vezetni, az első számítások csak igen-igen fogyatékos statisztikai anyagra támaszkodhattak. Például az 1945-ös előrejelzés, mely a legjobb forrásból dolgozott, 2000-re a világ népességét 3,3 milliárdban jelölte meg, majdnem feleannyinak, mint ami ténylegesen lett. Az előrejelzés nem volt hangsúlyos annak idején Körösy munkásságában, bár a statisztika célja nemcsak az, hogy leírja a népesedési folyamatokat, és olyan adatokat szolgáltatson, amelyek szociális reform szempontjából értékesek és használhatók, hanem az is, hogy előre jelezze a várható folyamatokat. A népesedési folyamatok vizsgálata – ő maga demológiának nevezte ezt – volt Körösy egyik újítása. (Ezt a szót nem vette át a nemzetközi szaknyelv, ezért maradt a demográfia mint a struktúrák leírása.)

Körösy 1906-ban halt meg, 100 évvel ezelőtt. Érdekes módon a modern demográfiai analízis 1907-ben vette kezdetét Lotka⁴ munkásságával, aki megteremtette a népességdinamika matematikai kifejezésének alapjait. Körösy klasszikus, XIX. századbeli személyiség volt. A XIX. század majdnem nyilvánvalóan Európa legjobb százada volt, igen sok kiváló statisztikust, közgazdászt, társadalomtudóst termelt ki, akik azon munkálkodtak, hogyan lehet a népesség jólétét azáltal növelni, hogy leírjuk, analizáljuk, megértjük a jelenlegi helyzetet, és tanácsot adunk a politikusoknak, a törvényhozó testületeknek vagy más kezdeményezőknek arra, hogyan lehet ezen javítani. Körösy ilyen szempontból igen termékeny munkásságot fejtett ki, és hozzájárult ahhoz, hogy a magyar statisztika nemzetközi hírneve a legelső között legyen. Így volt ez a XIX. században.

A XX. század részben folytatta ezeket a törekvéseket, de a problémák ma is megvannak. Olyan problémák, amelyeket annak idején Körösy orvosolni akart. Néhány hónappal ezelőtt jelent meg az Egyesült Nemzetek statisztikai hivatalának (UN Statistics Division) egy elemzése a világ népesedési helyzetéről. A II. világháború után az ENSZ statisztikai részlege végre jól megszerveződött, és hozzálátott ahhoz, hogy a tagállamokra – amelyek száma ma már felduzzadt 192-re, s hamarosan lesz egy 193. is – egységes és összehasonlítható becsléseket publikáljon. Ez nem egyszerű dolog, ha nincs jó statisztikai bázis, de a statisztikusok, mint Körösy, nagy mesterei annak, hogy kevés hozzávalóból is jó dolgokat főzzenek ki. Annak idején az én munkásságom is hozzájárult annak kiderítéséhez, hogy hogyan lehet igen rossz, töredékes, részbeni statisztikákból jó becslést készíteni. Ezeket a becsléseket az ENSZ évente publikálja. Ha egy fejlődésben lévő állam meg akarja tudni, hogy hányan laknak benne, mekkora a születési és a halálozási arányszám, a természetes szaporodás, ezt igen egyszerűen megtudhatja, anélkül, hogy azt tenné, amit Körösy Budapesten, vagy az országban. Csak fel kell ütni az ENSZ legutóbbi kiadványát, amit statisztikusok készítettek New Yorkban, és ott a válasz. Az eredményekhez nagyban hozzájárult az a nagy fejlődés, ami a mintavételes adatfeldolgozásokban történt a II. világháború után. Ez kiküszöböli azt a fáradtságos munkát, ami a teljes, 100%-os adatgyűjtéssel jár. Sajnos ezek a válaszok olykor igen rozogák tudnak lenni, ha a statisztikai bázis gyenge. Az afrikai szituáció ilyen szempontból még ma is kriminális, de még Ázsiában is, ha nem is a népszámlálási hiányosságok jelentik a leg-

⁴ Alfred James Lotka (1880–1949), Lembergben született amerikai vegyész, demográfus, ökológus, matematikus.

nagyobb problémát, de a születési és halálozási statisztikák igen elmaradott állapotban vannak. A legtöbb fejlődésben lévő országban a születések és a halálozások, illetve a halálokok rendszeres és állandó regisztrálása – ami már a XIX. század végi Magyarországon is elfogadott és kötelező dolog volt – máig nem történik meg. Mondanom sem kell, hogy például egy nyugdíjintézet szervezését, vagy akár biztosítási ipar kialakulását anélkül, hogy teljes regisztrálás volna, el sem lehet képzelni. Ez még messze van a legtöbb afrikai országban, és igen gyenge állapotban a legtöbb ázsiai országban.

Ezzel Körösy munkásságának csak a messze ható érvényességét akartam jellemezni, legfőbb hozzájárulását a magyar statisztikához. Kívánom, hogy Körösy munkásságának értékei maradjanak élő befolyással a magyar statisztika további fejlődésére és virágzására.

NYITRAI FERENCNÉ DR.

Körösy József, a metodikus*

Körösy József munkásságának sokoldalúságáról már szó volt. Én a metodikus Körösyről szeretnék beszélni. Ehhez nagy mennyiségű, kiváló anyag áll rendelkezésre, úgyhogy a bőség zavarával kell megküzdenem. A metodikus Körösy többek között az oktatási és művelődésügyi statisztika, a pénzügyi és árstatisztika, az egészségügyi, a szegényügyi, a bűnügyi statisztika és az építkezések statisztikai megfigyelése terén alkotott kiválót. A demográfiát kihagytam, mert arról külön előadások szólnak.

Mielőtt azonban a szakterületekről beszélnek, nézzük meg, hogy mi volt Körösy véleménye a statisztikáról, mit értett a statisztika fogalmán. A korabeli statisztikusok két-fajta megközelítést alkalmaztak. Részben állapotokat vizsgáltak, részben törvényszerűségeket állapítottak meg. Az állapotvizsgálat megfelelt a mai leíró statisztikának, amit honismertető statisztikának neveztek Körösy korában. A tényezők elemzése pedig az aritmetikai statisztikát, mai elnevezéssel a matematikai statisztikát vette igénybe. Akkoriban vita bontakozott ki arról, hogy melyik legyen az elsődleges, az aritmetikai vagy pedig a honismertető statisztika? Körösy – annak ellenére, hogy ő maga az aritmetikai statisztika nagy művelői közé tartozott – állást foglalt a honismertető statisztika létjogosultsága mellett is, a következőképpen: „Ma a statisztikai adat fogalmához kivétel nélkül hozzáfűzik a számszerűség ismervét is; a modern statisztikának nagy terjedelmű működése és nagy vívmányai kizárólag az aritmetikai úton értek el. Ezen számtani statisztika az, melynek ápolására teremtettek a nagy statisztikai hivatalok, ez az, melyet nemzetről nemzetre a kongresszusokon ünnepeltek, míg a régi honismének hajdan oly hatalmas alakja eltörpült, majdnem elenyészett, és sokak szemében csak mint hazajáró lélek kísért még a többi, életnek örvendő tudományágak körül. ... Rólam, ki életem java részét az

* Az előadás gazdaságstatisztikai részeit rövidítve közöljük. Azok teljesebb formában megjelennek a Gazdaság és Statisztika folyóirat 2006. augusztusi számában.

aritmetikai statisztika művelésének szenteltem, talán nem fogják feltenni, hogy saját tudomány-ágam fontosságának kicsinylése szól belőlem, a midőn határozottan a régi honismertető statisztikának jogosultsága mellett nyilatkozom.”

Körösy metodikájának jelentős és újszerű vonása, hogy átlagokat hasonlít össze a széles intervallumban szóródó egyedi adatok helyett. Ami pedig az oksági kapcsolatokat illeti, két úton lehet közelíteni, az egyik, hogyha ismerjük az okokat és ebből aritmetikai közelítéssel számolunk ki következményeket, a második, ha a következményeket ismerjük, és ebből próbálunk az okokra visszakövetkeztetni. Mind a kettőnek megvan a jelentősége, Körösy úgy foglalt állást, hogy nem *vagy* az egyik, *vagy* a másik, hanem *és*.

Oktatási statisztika

Körösy a tanulókra vonatkozó egyedi statisztikák helyett bevezette az iskolákra vonatkozó statisztikát. Vizsgálta a tankötelesek közül iskolába járók arányát. Az iskolalátogatottság arányának kifejezésére olyan törtet javasolt, amelynek számlálójában az iskolába járók száma, nevezőjében pedig a tanköteles korosztály létszáma szerepel. Körösy statisztikusi nagyságát jellemzi, hogy rögtön hozzátette: mind a számlálóban, mind a nevezőben vannak hibák.

Felsorolok hármat a *számláló* lehetséges hibáiból. 1) A tanulók létszámát a beiratkozásokkal lehetett közelíteni, de nem minden beiratkozott gyermek volt szíves látogatni az iskolát. 2) Ha valakinek a családja elköltözött a tanév alatt az egyik helységről a másikba, vagy helysége belül egyik körzetből a másikba, akkor ott duplán szerepelt, mert kétszer iratkozott be. 3) Hiányoztak – és ez abban a korban jellemző volt – az otthon tanulók, akik nem iratkoztak be iskolába. A *nevezőben* is volt probléma. A tanköteles korban lévők számát nem lehetett pontosan megállapítani, mert ez igen nagy terhet jelentett volna a statisztika számára. Ennek megoldására Körösy felvetette, ha az egyik évre rendelkezésre áll a szükséges adat, akkor előre lehet vetíteni a következő néhány évre is, mert a korosztály szerinti népesség-összetétel rövid időn belül nem változik jelentős mértékben.

Körösy javaslatot tett a tanácsnak (akkori önkormányzatnak) és a polgármesternek az iskolaügyi statisztika átalakítására. Javaslatja ez volt: az anyakönyveket változtassák meg oly módon, hogy az iskolai anyakönyvekben a statisztikához szükséges adatok rendelkezésre álljanak. Körösy ezt olyan alaposan dolgozta ki, hogy beszámolási rendszert is mellékel, de – és ezt figyelemre méltónak kell tartanunk napjainkban is – ezt úgy tette, hogy hagyott egy kiskaput, ha a Fővárosi Statisztikai Hivatal menet közben fölfedezi, hogy valamit változtatni kell, akkor módja legyen ezt a változtatást végrehajtani.

Mindezek révén korábban nem ismert adatokhoz jutott, például iskolatípusonkénti tanulólétszámhoz. Csoportosította a polgári és kereskedelmi iskolákban tanulókat a szülők foglalkozása és állása szerint. Valamennyi iskolára nézve vizsgálta azokat a társadalmi osztályokat, amelyekből az ismétlők kikerültek. 1890-ben a szülők lakóhelye szerinti adatokat is felvett. Egyik jelentős (franciául publikált) tanulmányában az iskola hatását elemezte a gyermekek fizikai fejlődésére. (Megint olyan témakör, amely napjainkban is aktuális.)

Pénzügyi és árstatisztika

Kőrösy a pénz értékéről és a hivatalos árak alakulásáról is készített elemzéseket, történelmi áttekintéseket. Ezek közül a gabonaneműek árának alakulását emelem ki, mivel Kőrösynek az volt a véleménye, hogy nemzeti és egyéni életünket, a jólétet a gabonaárak alakulása jelentősen befolyásolja. Az elméletet a gyakorlatba ültette, amikor az egyes gabonaneműeknél külön-külön vizsgálta az áringadozásokat, melyek igen széles intervallumban szóródnak. Felismerte, ha átlagokat, mégpedig ötéves átlagokat vizsgál, akkor egymáshoz jobban simuló adatokat kap, melyekből jobban le lehet olvasni a törvényszerűségeket.

Kőrösy a költségvetés alakulásáról, ezen belül a különböző adónemekről (például a jövedelemadóról) rendszeres beszámolót tett közzé. Nem csupán tanulmányai és statisztikai hivatali publikációi jelentek meg, hanem újságcikkeket is írt. Például a Pesti Napló 1869. évi három egymást követő számában vizsgálta az állami számvevőszék és annak függetlensége jelentőségét, természetesen külön utalva arra, hogy a számvevőszék adataiból a statisztika is nagyon sokat tud hasznosítani. Emellett nagyvállalatok, biztosítási társulatok, közlekedési részvénytársulatok eredményeit is vizsgálta.

Egészségügyi statisztika

Kőrösy munkásságának kezdetén, 1872–73-ban dúlt a kolerajárvány, melynek 10–11 éves időtávon vizsgálta hatótényezőit és hatásmechanizmusait. Később a diftéria terjedése lett az egyik legjelentősebb egészségügyi probléma, amelyre nagy figyelmet fordított. Az egészségügyi statisztikában is átlagokat alkalmazott, hogy jobb elemzést tudjon adni. A fertőző betegségek számának alakulását más statisztikai jelenségekkel, az iskolalátogatással, a szűretlen víz elvezetésével, a túlnépes lakások gyakoriságával összefüggésben mutatta be.

Kőrösnek a nagyvilágban neve volt. Nagy magyar szakemberként, nagy statisztikusként ismerték el. Hadd álljon itt erre egy példa! A Londoni Királyi Közegészségügyi Intézet elnöke 1899 márciusában levelet küldött Kőrösnek, amelyben megírta, hogy Angliában és ezen belül különösen Londonban vizsgálják a diftéria és az iskolalátogatás közti összefüggéseket, valamint a diftéria terjedésére ható tényezőket. Kérte Kőrösyt, hogy adja meg az ilyen típusú adatait. A válaszlevél nem egyszerű adatközlés, hanem részletes elemzés volt, ahol Kőrösy például utalt arra, hogy ha nincs, vagy nem olvasható ki közvetlen kapcsolat a diftéria és az iskolalátogatottság között, akkor egy másik fertőző betegségre, a kanyaróra lehet gondolni, amire vonatkozóan vannak adatai. Továbbá elemezte az összefüggéseket a diftéria és a kanyaró terjedése között.

Szegényügyi statisztika

A szegényügyi statisztika terén Kőrösy nagyon sok, napjainkban is használható megállapítást tett. Már az 1873-as évkönyvben is jelentek meg szöveges elemzései a témá-

ban. Egy 1886-ban, a Budapest Főváros Statisztikai Hivatalának havi füzetében napvilágot látott elemzésében a szegényügyi statisztikát zárt és nyílt szegényügyre osztotta.

Zárt (intézeti) szegényügy:

- szegényházak és aggok ápolása,
- árvaházak,
- gyermekintézetek.

Nyílt szegényügy:

- a magánosoknál elhelyezett gyermekek ügye, a kerületi elöljáróságok által gyakorolt rendszeresített alamizsnaosztás,
- a rendkívüli adományok szétosztása,
- a szegénység segélyezése érdekében tett alapítványok kezelése,
- a népkonyhák.

Kőrösy a gyermekszegénységgel külön foglalkozott, ami napjainkban is fontos probléma. Javasolta gyermekenkénti nyilvántartási karton vezetését, amiből kiderül, hogy meddig vannak az érintettek gyermekmenhelyen, mikortól kerülnek árvaházakba, és ezen az elhelyezésen kívül milyen adományok, alapítványok segítik őket. Összefoglalva: Kőrösy elemezte – az ő szóhasználatával élve –, hogy mennyiben tesz eleget az állam atyai kötelezettségeinek a szegény gyerekekkel szemben.

Kőrösy személyenkénti adatlapot is kidolgozott a szegényügyi statisztikához. 1886 áprilisában erős kritikával illette a tanácsot, mert az alapadatok a szegényügyi statisztikához nem állnak rendelkezésre.

Bűnügyi statisztika

Kőrösy már 1870-től, munkássága legelejétől számba vette a börtönben élő lakosságot, és statisztikát készített a pesti kényszerdologház fegyenceiről, amelyre 10 éves időintervallumot dolgozott ki. Kőrösy nemcsak külföldön örvendett megbecsülésnek, hanem hazájában is, amit az is példáz, hogy az ebben az időben készülő Pallas Nagylexikon Bűnügyi statisztika címszavát Kőrösyvel írták meg. (Lásd keretes cikkünket! – a szerk.)

Az építkezések statisztikája

A közérdeklődés középpontjában állt a lakásügy. Kőrösy erre vonatkozólag az 1874 és 1895 közötti 21 évre dolgozott fel adatokat. Vizsgálta, hogy a magasabb házak építése mit jelent közegészségügyi szempontból, kedvező, vagy kedvezőtlen a lakosság számára. Vizsgálta továbbá, hogy a különböző évtizedekben az építési költségek öt éves intervallumra számított átlagok alapján milyen mértékben oszlanak meg, melyek a kedvezőbb évtizedek. Ezekben a munkáiban már grafikonokat is találhatunk, melyeket ma is nyugodtan közölhetnénk, mert megérthetők a mai olvasó számára is.

Két befejező megjegyzést teszek. A módszertani munkák ismertetésével kedvet akartam csinálni a történeti statisztika tanulmányozásához, amelyen belül Kőrösyvel lehet és kell foglalkozni. Megemlítem egy elméleti munkáját, aminek címe: Van-é szabad akara-

tunk? Ebben statisztikai törvényszerűségekkel mutatta ki, hogy hasonló okok hasonló következményeket szülnek, de közben a szubjektum szabad akarata is érvényesül.

Bűnügyi statisztika

11. Hőmérsék és földrajzi fekvés befolyása (60–61. old)

Már *Guerry* észrevette, hogy a bűntettek gyakorisága az évszak, valamint a déli vagy északi fekvés szerint változik. E tekintetben azonban a személyek és a vagyon ellen elkövetett bűntettek különböző függőséget mutatnak: az előbbieket, különösen a meleg időben szaporodó nemi bűntettek következtében nyáron érik el a maximumot, az utóbbiak pedig a szegénysorsnak eltartására oly kedvezőtlen téli időben. Így Franciaországban százszáz bűntett közül esett

Évszak, időszak	Személyek ellen	Köztük nemi	Vagyon elleni
	bűntett		
Télre (december–február)	22	16	28
Tavasza (március–május)	25	26	24
Nyárra (június–augusztus)	28	37	23
Őszre (szeptember–november)	24	21	24

Az időjárás befolyása különben nemcsak évszakok, hanem melegebb és hidegebb évek szerint tekintve, csakis az imént említett függőséget bizonyítja. – Ugyanezen összefüggés mutatkozik a délibb és az északibb fekvés tekintetében is. Ugyancsak *Guerry* legrégebbi észlelései szerint Franciaország déli megyéiben kétszer annyi a személyek által elkövetett bűntett mint az északiakban, míg a vagyon elleni bűntettek éppen megfordítva sorakoznak. Ezen észlelést a legújabb francia bűnügyi statisztika is igazolja. Olaszországban is a déli tartományokban és Szicíliában történik a legtöbb gyilkosság. – Hazánkra nézve, miután a bűntettek nincsenek megyék szerint részletezve, a törvényszékek szerinti kimutatásokból azt lehet következtetni, hogy a bűntettek sűrűsége nyugatról kelet felé, azaz a műveltebb részekről a kevésbé műveltek felé emelkedik. Ugyanezen emelkedés tapasztalható némileg Németországban is. Más eredményekre jutunk azonban, ha a bűntetteket lélektani főindokokra vezetjük vissza. Ez esetre például Poroszország műveltebb, nyugati tartományaiban a haszonlesés okozta bűntettek háttérbe szorulnak, míg a műveletlenebb keleti tartományokban (Posen, Preussen, Pomeránia, Szilézia) erősen előtérbe lépnek: keleten a nők arányszáma is kétszer annyi, míg nyugaton a nőtelen férfiak aránya növekszik.

A Pallas Nagy Lexikona (16 kötetes)
Az összes ismeretek enciklopédiája IV. kötet
Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság,
Budapest, 1893. 55–61. old.